

Kiss Iván

Esküvő a gettóban

Scheidler Géza az 1930 évek közepén költözött családjával Kaposvárról Pécsre, ahol a helyi sörgyárban alkalmazták. Itt élt feleségével és három gyermekével, amíg 1942-ben el nem vitték munkaszolgálatra. Először a Szovjetunióba került, majd onnan Németországba, ahol nyom nélkül eltűnt. Még egy fénykép sem maradt utána. Lánya, Scheidler Magda, akiről ez az elbeszélés szól, a zsidótörvények idején ragyogó fiatal hölgy volt. Már sárga csillagot viselt, amikor a városban egy ismeretlen asszony megszólította, és felajánlotta neki, hogy elbújtatja. Édesanyja lebeszélte róla, félt, hogy lányát bordélyba viszik. György, az öccse törekeny fiú volt, akit a leventeoktatáskor végzett *kisegítő előképzés* munkája során a tanár testileg és lelkileg ismételt megalmazott – minderről az iskolatárs Krassó Sándor a *Kötéltánc* című könyvében számolt be.

Pécsett, ebben az álmos vidéki városban, a zsidók életét korlátozó rendeleteket szorgalmasan átültették a gyakorlatba. A polgármester, akiről itt pár éve utcát neveztek el, az előírtakon túl is számos terhet rótt rájuk, így a gettókerítés építési és a kényszerből elhagyott lakásaik tataroztatási költségeit. A város vezetősége részéről alig volt ellenvélemény. Talán Nikolits Mihály főispán volt az egyedüli, aki a rendeletek végrehajtásának nyíltan ellenszegült. A zsidók kifosztásának és kiűzésének lehetőségére a városi tisztviselők és a lakosok egy

tekintélyes része lázas tevékenységbe kezdett. Tömegesen érkeztek a városházára a kérvények a tulajdonított zsidó üzletek, valamint azok készleteinek átvételére. A kiürült lakásokra mintegy ezren pályáztak. Napirenden voltak a zsidóellenes feljelentések.

A gettót a város délnyugati részén, a vasútállomás és a repülőtér közelében hozták létre. Meg-

Kijelölték a pécsi gettót
Hétfőn megkezdik a sárga csillag
viselésére kötelezett zsidók kitelepítését
3400 zsidó kerül a gettóba

Pécs, máj. 5. — Az egy-	Kassa utcától a Baró Bányáig	A keresztények átköltözésé-
másután napvilágot látó zsidó-	Dezso utcáig terjedő szakasza	nél, illetőleg a nekik juttat-
rendeletek végrehajtása Pé-	is.	andó jobb lakások kijelölésé-
szett is teljes erővel folvik.	Készenléte, hogy ez a zart	ésnél természetesen figyelem.

Cikk a Dunántúl című pécsi napilapból

jegyzendő, hogy az erre vonatkozó rendelet (1610/1944.M.E.) a gettó felállítását lehetővé, de nem kötelezővé tette; a döntés a város *törvényhatóságának első tisztviselője*, a polgármester kezében volt.

A költöztetés 1944. május 11-én kezdődött, tíz napig tartott, majd a gettót lezárták. Néhány szolgáltra kötelezett zsidó orvos és családja később vo-

1. Natanja, 1991. május 15.

Korda Alexander
SD. Benjamin 47
42312 Natanja
ISRAEL

TANUVALLOZÁS
a mohácsi IV. közérdekű munkaszolgálatos zászlóalj 3. századának tragikus történetéhez.

Korda Sándor emlékirata

nult be. Az elhelyezés a 272 keresztény család által lakott, kiürített házakban történt. Mintegy 2700 zsidó került a helyükre, köztük az apátlan Scheidler család. Elvileg három-négy személy osztozott egy szobán. A legnagyobb épület az úgynevezett vasutas bérház volt a mai Mártírok útján. Itt laktak a nagyszüleim is. A kezdeti hetekben még volt valamennyi mozgástér. A nők csoportokban a gettón kívüli területeken kertészetben dolgoztak. Az *Ámosz* zsidó cserkészcsapat tagjai gyűléseket tartottak, még a lányok is alakítottak egy őröt, segítettek, ahol tudtak. A gyerekeknek óvodát illetve iskolai oktatást szerveztek.

Itt történt a ritka vagy talán egyedülálló eset, hogy magyarországi gettóban házasság kötöttet.

A vőlegény, Korda (Spitzer) Sándor (1922–2007) már egy szovjetunióbeli munkaszolgálat után volt. Erről az 1991-ben Izraelben megírt, nem publikált megemlékezésében számolt be.

Századával 1942 májusában indult el a Mohács melletti Lánycsókrról a Szovjetunióba. Az egyre fokozódó nélkülözéseket, a kemény, számukra ismeretlen orosz telet a hiányos felszerelésükön túl a keretlegények, mindenekelőtt közvetlen előljárójuk,

K. J. zászlós elképzelhetetlen kegyetlensége tette elviselhetetlenné. A huszonéves fiatalemberek sorban haltak meg „végelgyengülés”-ben. Az urivi hídfőnél történt szovjet áttörést (1943. január 13.) követően megindult a rendezetlen visszavonulás, ez felőrölte a maradék munkaszolgálatosokat. 1943. október 23-án érték el a magyar határt; a másfél évvel korábban elindult 230 fős századból heten éltek át a megpróbáltatásokat.

Korda Sándor a pécsi gettó fennállása idején ismét Mohácson volt munkaszolgálatos. Az esküvőre eltávozást kapott.

A gettóbeli esküvőről fénykép is készült.

Jobboldalon ül a menyasszony, Scheidler Magda virágcsokorral a kezében. A fülemig ért a szám a boldogságtól, mesélte később. Mögötte áll férje, és tőle részben takarva, csak a feje látszik, az öccse, Gyurka. A közöttük álló asszony kihajtott sötét ingben az édesanyja. A középen ülő büszke tartású úr Ernster Géza, a híres pécsi főkantór, a New York-i Metropolitan Opera volt basszistájának, Ernster Dezsőnek az édesapja. Mellette a „kisrabbi”, dr. Krémer Móric ül. A pécsi főrabbi, dr. Wallenstein Zoltán (1898–1944) ez időben Budapesten feküdt

Esküvő a pécsi gettóban, 1944

halálos betegen. A képen szereplők közül a balszélen látható fiatal pár, valamint a Korda házaspár élte túl a soát. A fénykép egy másolata a washingtoni Holocaust Memorial Museumban van.

Az esküvő után az újdonsült férj visszatért Mohácsra, majd pár nappal később egy éjszakai látogatásra elszökött a feleségéhez. Utána sokáig nem találkoztak.

Június végén az elkülönítést megszigorították, posta se jött, a telefont kikapcsolták. A gettó lakóitól elvették maradék értéktárgyaikat. A nőket végtelenül megalázó körülmények között bábák vizsgálták meg, pénzt, aranyat kerestek. Az örök és a városi tisztviselők a személyes papírokat, diplomákat, mentesítő iratokat, útleveleket, fényképeket, órákat elkobozták. Baljóslatú jelek voltak ezek. A gettót kiürítették. Egy váltás ruhaneműt, takarót és edényt vihettek magukkal, élelmiszert nem. Mindent lepedőkbe csomagolták, és a zsidókat, batyúval a vállukon az egy kilométer távolságban lévő ún. Lakits-laktanyába hajtották. Ez egy gazdag pécsi család korábbi gyártelepe volt, ami később huszárlaktanyának adott helyet. A rekkenő hőségben két nap alatt lebonyolított átköltözés során lovas csendőrök és rendőrök hajszolták és ütlegelték a zsidókat. Ekkor kapcsolódtak bele a történelembe a német katonák, eddig minden intézkedés magyar részről történt. Megérkezve, a nők a trágyás istállókban, a férfiak a lovardában kaptak fekhelyet, hárman-négyen egy állásban. Először nemek szerint voltak elkülönítve, majd egy nappal később, a mohácsi és a bonyhádi zsidók betelepítése után a családok megint összekerültek. Ekkorra már több mint 5000 ember volt összezsúfolva, egy lóállásban tízen is szorongtak. A higiénikus viszonyok elviselhetetlenek voltak. Itt történt az első pisztolylövés, egy német katona lőtt egy szaladgáló kisgyerek után. Sokak számára megjelent az írás a falon. Több mint húsz öngyilkosság történt. Július 4-én, kedden délután a pécsi zsidókat, az immár üres gettó mellett, csendőri felügyelet alatt az állomásra kísérték. A vasutas bérház előtt, az iparvágányon várt rájuk a hosszú szerelvény.

Itt a sörgyáriak, a Scheidler családdal együtt, egy vagonba kerültek. Kilencvenegyen voltak. A sörgyárból jeget, gyümölcsöt, húst és szalonnát hoztak nekik. A deportáltak közt volt Korda Sándor édesanyja és két testvére is. A nagy hőségben jóleső zápor hűtötte le a levegőt. A vonat az Adony–Pusztaszabolcs–Hatvan–Miskolc–Kassa útvonalon Auschwitzba szállította őket. Erzsibén a szerelvény megállt, kiszállhattak a sín melletti meggyfákról gyümölcsöt szedni. Anyja mondta, rejtőzzön el a fán, és menjen a pesti rokonokhoz, de Magda nem

akarta a családját elhagyni. Megemlíteném, hogy Kassa előtt, az utolsó pillanatban, egy pécsi keresztény férj kiszabadította zsidó feleségét az egyik vagonból.

A harmadik nap estéjén, már sötétben szálltak ki Auschwitzban. A szelekciónál Magdát 41 éves anyjával és nővérével a tábor felé irányították. Édesanyja ugyan küldte, segítsen egy gyermekes fiatalasszonynak a másik oldalon, de ő visszaszökött az anyjához. Az öccse egyenesen a gázkamrába ment. A táborban a három nő együtt maradt. Egy későbbi szelekciónál, némi vita után, Magda tanácsára anyja a lányai mögé állt be harmadiknak. Mengele a gázba küldte. Magda ezt sohasem tudta magának megbocsájtani. Július 8-tól szeptember 15-ig volt Auschwitzban. Minden napra, minden mozzantra pontosan emlékszik. Innen a Siemens művekbe került Coburg közelébe. A „halálmenet”-tel gyalogolt Ausztriába, ahol nővérével együtt szabadult.

A deportálást átélte kevesek közt, akik Pécsre visszatértek, voltak a Scheidler nővérek. Magda itt találkozott megint a férjével. A belvárosi József utcában laktak, majd 1948-ban alijáztak.

A háború után számos pécsi zsidó került Netanyába. Még az új évezredben is sok magyar szót lehetett hallani. Élénk társadalmi és kulturális élet folyt a városban. A netanyai Löw Immanuel páholy elnöke a Mádról elszármazott, országsszerte ismert, nemrég elhunyt Levkovits József volt.

Itt, Netanyán ismerkedtem meg 2008-ban Kordáné Scheidler Magdával az ugyancsak pécsi Lantos Tibor kilencvenedik születésnapján. (Egyike volt a Korda Sándorral Szovjetunióból hazatért hét munkaszolgálatosnak.) Magda ekkor már a nyolcvanas évei második felében járt. Férjét egy évvel korábban temette. Törékeny, finoman elegáns

Pécs, egykori gettó. A vasutas bérház az iparvágányal, ahonnan a vonat indult

Szukkot-koncert Netanyán, 2010-ben. Középen Levkovits Jozsef

hölgy volt, rózsaszínű, de diszkrét kosztümben. Legalább tíz évet nyugodtan letagadhatott volna. Halkan, határozottan beszélt. Mint kiderült, Pécssett egy utcában laktunk, négy házra egymástól. Jól ismerte a szüleimet. Engem alighanem a babakocsiban látott utoljára; 1948-ban hároméves voltam. Másnap lakásán kerestem fel, lassan beindult a beszélgetés. Egy évvel később kezdett mesélni. Ekkora feladtam a tartózkodásom, és közvetlen rákérdeztem a vészorkorszaki időre. Mintha egy gát szakadt volna át, ömlött belőle a szó. Olyan dolgokról beszél, mondta, amit hatvan éve nem kérdeztek tőle. Kértem, írja le, vagy mondja magnóra, sajnos nem állt rá. A találkozások után lejegyeztem, amit tudtam.

Magda nagyon magányosan élt a SD. Benjaminon lévő ház emeleti, szépen berendezett lakásában. Gyereke nem volt. Először Auschwitzban vett el, későbbi terhességeit sem tudta kihordani. A brizdsparti még megvolt. Vele egykorú hölgyekkel találkozott hetente ötször, mindig egy másik lakásban. Csak brizdseltek, csemege és beszélgetés nélkül. Mindnyájan magányosak voltak. Mire jövő évben visszatértem, betegen feküdt, már nem fogadott. Még abban az évben meghalt.

Nem tudom, él-e még az ő korosztályából pécsi Netanyán. Talán dr. Garai András Juda volt az utolsó, akit a *Múlt és Jövő* oldalain búcsúztattam 2014-ben. Mára mi, a következő generáció is fogyunk. Remélendő, hogy a krónikások sora nem hal ki velünk.

